

II d
84

FA
8

DE
MIRABILI PHANTASIAE VARIETATE
E POETIS

COMMENTATIO PRIMA

QVAM

PRAESIDE

IOANNE FRIDERICO
HILLERO

PROF. POES. ORD. ET ALVMN. ELECTOR. EPHOR.

ATQVE ORD. PHIL. H. T. DECANO

DIE XVII. MARTII A. COM MDC LXVI.

PROPONIT

AVCTOR

M. MATTHIAS AVGVSTVS HASIVS

VITEMBERGENSIS.

VITEMBERGAE

EX OFFICINA GERDESIANA.

DE

MIRABILI PHANTASIAE VARIETATE

E P O E T I S

COMMENTATIO CRITICA

QUAM

FRASSIDE

IOHANNIS FRIDERICI

HILFERS

EXPO. POS. Q. D. ET ALIUM T. L. L. T. O. R. F. H. O. R.

ATQVE Q. D. P. M. F. H. E. B. A. M. G.

DEI R. P. M. A. T. T. I. A. E. T. C. A. E. A. L. I.

L. E. O. N. I. T.

A. V. C. T. O. R.

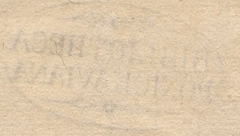
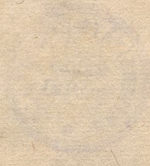
M. M. A. T. T. H. A. S. A. V. D. Y. S. T. A. S. H. A. S. I. V. S.

M. P. R. O. P. R. I. A. T. I. O.

Decorative flourish

V. I. N. I. T. I. C. A. T. I. O.

E. T. O. R. I. G. I. N. A. C. O. N. S. T. I. T. U. T. I. O.

PERILLVSTRI AC GENEROSISSIMO
D O M I N O
DN. PETRO L. B.
AB HOHENTHAL

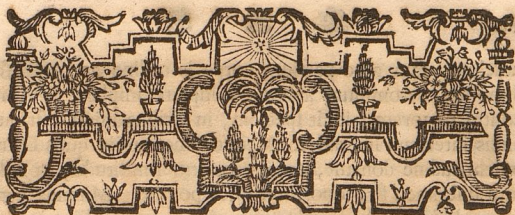
DYNASTAE FALKENBERGAE
PRO PRAESIDI SENATVS IN SAXONIA
SACRA SVMMI PRVDENTISSIMO
DOMINO SVO INDVLGENTISSIMO

HAS PRIMITIAS ACADEMICAS
ANTIQUA CLIENTIS FIDE
OFFERT
AC RES SPESQVE SVAS OMNES
TANTO MV SARVM PRAESIDIO
TVENDAS ORNANDASQVE TRADIT
DEVM COMPRECATVS
VT VALETVDINE FIRMA
GENTIS SPLENDIDISSIMAE INCREMENTIS
AC PROSPERO CONSILIORVM OMNIVM SVCESSV
IMMORTALIA EIVS DE SACRIS LITERISQVE MERITA
RE MVNERETVR

M. MATTHIAS AVGVSTVS HASIVS

DE
MIRABILI PHANTASIAE VARIETATE
E POETIS.

§. I.

Subit animum magna admiratio, ac interna in
Dei sapientiam veneratione mens nostra per-
funditur, si de incredibili hominum varietate
in hoc meditamur mundo. Quae discrepan-
tia mortalium tanta est, vt non in corporibus modo, pul-
cherrimis animorum domiciliis, quae Deum sapientissimum
faterentur artificem, animaduertatur, sed animum ipsum,
rot exornatum dotibus, attingat. Aliis enim Deus propi-
tius fuit in ipsa externa corporis forma, tam venusta, tam
pul-

*Varietas est
magna homi-
num, et in cor-
poribus, sic in
animis.*

pulchra, tam apto partium corporis ordine ac consensu disposita, ut omnium animos voluptate impleat. Aliis contra minorem tribuit speciem, in viribus animi distribuendis interdum liberalior. Neque tamen in iis, quos Deus pulchritudine donauit, tanta reperitur similitudo, ut nullum discrimen sit, quo internosci possint. Miranda cernitur dissimilitudo hominum in ipso gressu. alii enim nimia utuntur celeritate, sanguinis leuitate ducti, alii tarditatibus delectantur mollioribus, temperamento incitati melancholico, tanta omnino differentia, ut nullus facile reperiat, qui alterius gressum in omnibus imitetur. Sua enim quemque ducit natura, in variis hominibus varia. Ne vero longius euagemur in discrepantia corporum perquirenda, ad animum progrediemur, praestantioris hominis partem, in quo tot reperimus varietates, ut citius coeli sidera comprehendere possimus, quam cunctas ingeniorum formas cogitando assequi. Periculum tamen faciemus, ac potiores saltem enumerabimus differentias, quae ad rem nostram maxime faciunt. Digna est animaduersione discrepantia ingeniorum, in studiis excolendis reperiunda. Alia enim ingenia sunt magna, quae cuncta sine labore arripiunt, multa simul complectentia, quibus inest *ἑγὼν πρὸς πάντα μαθήματα*, ut cum Platone loquar, quae flagrant sciendi cupiditate, plus scire cupientia, quam imbecillitas ingenii, arctioribus circumscripti limitibus, permittit. Alia contra in mediocribus numeranda sunt ingeniiis, quae indefessa diligentia equiparare possunt, quae ipsis denegauit natura. Alia tandem sunt infima, quae cuncta in literis inuita suscipiunt Minerua, multoque labore nihil proficiunt, quae, si in scientiis excellere student, naturae repugnant, sine qua parum valet doctrina, ipso Cicerone teste.

Quam

Quam discrepantem quoque hominum indolem, in moribus mortalium variis perinde atque cupiditatibus, experientia dace discimus. alii enim honoris stimulo incitantur, alii se dant voluptatibus, blandissimis dominis, in quas plerique omni feruntur impetu, illecebris earum irretiti, belluis similiores, quam hominibus, quae instinctum naturae sequuntur. Neque tamen libidinibus dediti eodem feruntur, sed alii venerantur Bacchum, alii Venerem colunt, nec eundem habent voluptatum sensum, modo vehementius mouentur, modo delectantur lenius. Quam mirabilem ingeniorum varietatem nemo elegantius exprimit, Isidoro Pelusiotā, in grauissimis suis de interpretatione sanctioris codicis Epistolis, cuius in hanc doctrinam grauius acuteque dicta in medium proferre liceat, iisque nostrae commentationi eximium conciliare decus. Ne vero longiores simus, quam institutum permittit, praecipua tantum complecti, animus est. ὃ τῶν θάυματος, inquit. Ἐν τοσαύτῃ πληθύνει διαφορά πάντως ἔνεσι προσώπων, ὡς ἀσύγχυτον τοῖς ὁρῶσιν εἶναι τὴν γνώσιν. Εἰ γὰρ καὶ ποτε ἐν τισιν ἐνεῖναι δόξει ἰμοιότητος, ἀλλ' εὐρεθήσεται τι πάντως τὸ διαφορῶν. Εἰ γὰρ καὶ εὐφθάλμοι εἰσι πολλοί, ἀλλὰ καὶ τούτοις ἐστὶν διαφορά. οἱ μὲν γὰρ χαρῶσοι, οἱ δ' οἰκίζοντες, οἱ δὲ μελανέμματοι εὐρίσκονται, οἱ δὲ καὶ λευκοί. Ἀλλὰ καὶ ἐν θείῳ ἰδιότης ἐστίν. Plura de corporibus non cumulo. Pergit de animo οὕτω καὶ αἱ καρδίαι τῶν ἀνθρώπων. Οὐ γὰρ πᾶσι τὰ αὐτὰ ἀρέσκει, ἀλλὰ τοῖς μὲν ταῦτα, τοῖς δ' ἐκείνα. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ τῶν αὐτῶν ἔραται οὐχ ὁμοίως περὶ τὰ ἐπείρατα ἔχουσιν, ἀλλ' οἱ μὲν μείζονων, οἱ δὲ μετρίων ἐφένται πῶσοι σώφρονες εἰσιν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, πῶσοι ἐλεημονες, ἀλλ' ἐαυτῶν διαφέρουσι, ἢ μόνον ἐπὶ τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν κακιῶν τὸ αὐτὸ ἐστὶν ἰδεῖν, πῶσοι εἰσι κακίσοι. Ἀλλὰ διορισμῶ γνωρίζονται, πῶσοι λάγνοι. Ἀλλ' οὐ πάντες τοῖς αὐτοῖς ἐάλωσαν. Εἰ δὲ καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀλόεν, ἀλλ' οὐ πάντες ὁμοῦς δάκνεται, ἀλλὰ οἱ μὲν τοῖς κατὰ φύσιν, οἱ δὲ τοῖς ὑπερβόλοις.

A 3

ὑπεροχίας τέρονται ἡδοναίς. O rem admirandam. In tanta hominum multitudine omnino inest differentia vultuum, ut iis, qui vident, agnitio, confusions expert, constare possit. Quamquam enim interdum in aliquibus similitudo inesse videtur: tamen omnino quippiam inuenitur in iisdem, quod eos discriminet. Nam etsi pulchris oculis praediti sunt multi, tamen inter hos quoque est differentia. Alii enim caesiis oculis, alii vvarum colorem ac speciem referentibus, alii nigricantibus reperiuntur, alii albicantibus: Sed et in capillis quiddam inest peculiare. Sic et corda hominum sunt comparata. Nam non eadem omnibus placent: sed aliis quidem haec, aliis vero illa. Quid, quod illi ipsi, qui earundem rerum amore tenentur, non eodem modo erga res amatas affecti sunt; sed alii vehementius, alii moderatius eas concupiscunt. Quam multi sunt sobrii ac temperantes? At dissimiliter? Quam multi sunt misericordes? Sed inter se differunt. Non solum autem in virtutibus, sed in vitiis quoque idem videre est discrimen. Quam multi pessimi viciosissimi que sunt! verum tamen differentia quadam interno scuntur. Quam multi sunt libidinibus dediti? at non omnes iisdem capti sunt. Quod si etiam iisdem quoque capiuntur, at non omnes similiter affecti sunt, verum alii voluptatibus secundum naturam, alii voluptatibus a natura abhorrentibus delectantur. Haec egregie dicta luculentis illustrat exemplis ab initio Epistolae, et sanctiori codice petitis. Reliqua vero facimus missa, ne in campo, nunquam emetiendo, diutius moremur, citius inuenientes initium, quam dicendorum finem. Omnem enim operam nostram cogitationemque in mirabilem Phantasiae varietatem conferemus, non dubitantes, quin sumus operae pretium facturi in tot eruditis, qui eloquentiae laude excellunt, Poetis sacris perinde atque profanis, ex
 ima-

imaginationis efficacia feliciter diiudicandis. Neque tamen tantum mihi fumo, ut omnes omnium hominum Phantasiae varietates explicem. Nam in hac etiam facultate mens nostra sibi ipsi est ignota. Id potius negotii suscipiendum puto, ut hanc varietatem ratione temperamentorum, aliarumque rationum, quae hominem circumstant, perquiram. Ea igitur de imaginatione generatim praecipiam, quae huic doctrinae inuestigandae inseruiunt.

§. II.

Cum omnis disputatio de varietate imaginationis sit futura, ante definire liceat, quid sit imaginatio. Res sane ardua in tanto Philosophorum dissensu, quorum alii in explicanda hac animi dote nimium materialibus fauent ideis, alii imaginationem a facultate sentiendi et fingendi non satis distinguunt. Prioribus annumerandus est *) MALEBRANCHIUS de la Recherche de la vérité, qui omnia explanare studet ex ipsa cerebri natura, in cuius interioribus partibus haec peragatur operatio, ubi reperit vestigia, cerebro impressa, in quae si spiritus irruant animales, animum imaginari existimat, hoc est rem sibi repraesentare tanquam absentem. Si contra haec agitatio tantum non valeat, ut cerebrum penetret, et in exterioribus organorum partibus, seu fibrillis, acquiescat, animum rem esse praesentem animaduertere, hoc est sentire. In quo differentiam quoque quaerit inter sensum et imaginationem, quae ut plus et minus, siue intensiue, inter se discrepent. Num recte sentiat, hic fusè examinare non est animus, ea tantum nobis monenda videntur, haec omnia non pertinere ad

*Definitio
imaginationis
et illustratio.*

*) Tome I. Livre II. de l'imagination chapitre I. p. 243.

ad animum, omnis compositionis et materiae expertem, sed ad corpus, physice consideratum. Praestat vero in doctrina, crassioribus circumuoluta tenebris, suam profiteri ignorantiam, quam suspiciosas huiusmodi disciplinae fouere sententias. Tutissimam ibimus viam, si in hoc argumento vulgarem sequimur definitionem, tot iam praestantissimorum Philosophorum suffragiis aptissimam iudicatam. Est imaginatio actus mentis, quo statum sibi praeteritum repraesentat. Qui status tam in animo, quam extra illum cernitur. Vtramque vero hic intelligimus formam. Versatur igitur imaginatio in statu praeterito, ad quem res absentes pertinent, quarum complexus hunc statum efficit. Res enim praesentes, earumque repraesentatio, sentiendi facultatem postulant, ex quo luculenter harum facultatum differentia elucet. Nec futura imaginatio curat, quae rationi distincte perquirenda tradit, quae, iudice Cicerone, rebus praesentibus adiungit atque annectit futuras. Res, quas animus sibi imaginatur, ita sunt comparatae necesse est, vt sensibus aliquando fuerint perceptae, siue nostris, siue alienis, quamuis in imaginatione ipsa absentes sint. Hinc perspiciamus, quid sibi velint Philosophi, quando imaginationem reproductam sensationem vocant, sensationem continuatam, debiliorem, quia imaginationis vehementia eo interdum progreditur, vt phantasia pro sensatione amplectatur. Plura de imaginationis idea ex Philosophorum scholis hic reperere nolumus, ad exemplorum lumen progredientes, vt dulcibus miscemus vitia. Nec mediocre condimentum haecenus dictis conciliabimus, si Homeri Phantasiam inducimus loquentem, qui sicut Princeps Poetarum iure meritoque dicitur, sic, princeps quoque imaginationis, vberimam nobis illustrandi

strandī suppeditabit materiam. Ilias enim, praestantissimum illud Homeri opus, cuius laudes iam Ovidius hanc canit in sententiam: quis nosset Homerum, Ilias aeternum si latuisset opus, tot imaginationis excitatae vestigijs est referunt, ut in magno praestantissimorum exemplorum cumulo facile haesitemus, quod caeteris praeripiat palmam. Dignus est locus, qui huc transferatur, ex secundo Iliadis libro, ubi fulgorem armorum in militibus, aegide Minervae, senii experte immortalique ad pugnandum concitatis, bellandique cupiditate sic inflammatis, ut dulcius bellum putarent, quam reditum in patriam, ignis edacis similitudine depingit, meminitque immensam sylvam, in quam ignis vehementia si semel irruit, et pingui primum sub cortice reclusa robora comprehendit, ut canit Virgilius, totum intulit flammis nemos, et ruit atram ad coelum picca crassus caligine nubem, et flammis omnia collucet: sic splendorem armorum, militibus gradientibus, coelum per aërem ascendisse inquit v. 455. sqq.

ἢ ὅτε canit πῶς αἰθλοῦ ἐπιφλέγει ἀσπετον ὕλην,
 οὐραρον ἐν κορυφῆς· ἐκαθεν δὲ τε φαίνεται αὐγῆ.
 ὡς τῶν ἐρχομένων, ἐπὶ χαλκῆ δεσπεσίοιο
 ἀγλῆ πάμφανόσοι δι' αἰθέρος ἕρανεν ἴκε.

Velut ignis edax comburit immensam sylvam,
 Montis in verticibus; proculque apparet splendor:
 Sic his gradientibus, ab aere admirando
 Fulgor undique collucens per aërem coelum ascendit.

Subeunt mentem Poetae volucres, quae rimantur ingenti varietate, ac multitudine innumerabili, circa dulcia fluminis Caystri stagna in prato Aflio. Audit clangorem et

B

tre-

strepitum auium, quem exultantes alis, motuque celerissimo magno cum clamore per auras volantes, secantesque Zephyros edunt. Videt huc illuc volitantes aues nullo ordine, quae cuncta ad militum, nondum in ordinem collocatorum, incessus transfert, vndique conuenientium cum fonitu magno, vt quatiatur campus sub tot pedibus hominum et equorum.

τῶν δ' ὡς ἐρνήθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλά,
 χηνῶν, ἢ γεράνων, ἢ κικινῶν δαλιχοδέρων,
 Ἀσίων ἐν λευκῶν, Κιῶν τε ἀμφὶ Ἰεσθραί,
 ἔνθα καὶ ἐνθά ποτῶνται ἀγχιλίμενοι πτερυγέσσι,
 κλαγγῆδ' ἀνὰ προκλιζόντων, σμερραγεῖ δὲ τε λειμών.
 ὡς τῶν ἔθνεα πολλά νεῶν ὑπὸ καὶ κλισιάων
 εἰς πεδίον προχέοντο Σκαμάνδεον. αὐτὰρ ὑπὸ χθρῶν
 σμερδαλέων κονάβιζε ποδῶν αὐτῶν τε καὶ ἵππων.

Horum porro sicut auium volatiliium gentes multae,
 Anserum vel gruum, vel cygnorum longa colla habentium,

Asio in prato, Caystri circa fluenta,
 Huc et illuc volitant exultantes alis,
 Cum clangore aliorum ante alios confidentium, resonat
 autem et pratum:

Sic horum gentes multae a nauibus et tentoriis
 In planitiem profundebantur Scamandriam: ac terra
 Terribiliter resonabat sub pedibus ipforum et equorum,

Recordatur Poeta temporis verni iucundissimi, quo nec prata rigent, nec fluiui strepunt hiberna niue turgidi, vt cum Horatio loquar, sed redeunt gramina campis, arboribusque comae. In mentem veniunt Homero tot flores, tot folia, quibus ver prata ornat, ingentemque

nume-

numerum sub hac imagine praestantissima viuide repraesentat.

ἔσαν δ' ἐν λειμῶνι Σκαμανδρίῳ ἀνθεμέντι
μυρίαι, ὅσα τε φύλλα καὶ ἄνθεα γίγνεται ὥρη.

Steterunt autem in prato Scamandrio florido
Infiniti, quot folia et flores nascuntur tempore verno.

Imaginatio Poetae excitata reuocat pristinam sensationem aliquam de miranda muscarum copia, quas sol gignit tempore verno, quando frigora mitescunt Zephyris. Memor est murmuris muscarum, auribus aliquando percepti in caula pastorali, vbi haec animantes magna frequentia pecora pungunt, sonituque murmurante huc illuc volitant. Sic militum desiderium bellandi, et audium contra Troianos pugnandi instinctum nitide adumbrat.

ἥυτε inquit μυιάων αἰδιῶν ἔδρα πολλὰ
αἶτε κατὰ σαθρὸν ποιμνίον ἠλάτκασιν,
ὥρη ἐν εἰκρηῇ, ὅτε τε γλάγρος ἀγγεα δέει.
τόσσοι ἐπὶ Τρώεσσι κερηκομόωντες Ἀχαιοὶ
ἐν πεδίῳ ἴσαντο, διατρέσσιν μεμαῖτες.

Veluti muscarum frequentium gentes multae,
quae per caulam pastoralem errant,
tempore verno, quando lac vasa rigat:
Tot contra Troianos comantes Achii
in campo stabant, perdere eos vehementer cupientes.

Foecunda Homeri phantasia, noua imagine, milites in ordinem redactos, sensibus proponit, mentemque refert ad pascua, greges magnos caprarum in campo errantes videt, gregumque ductores in mentem veniunt Poetae, qui gre-

greges suos, in prato dispersos, conuocant, pecudesque commixtas ordinant. Delineat hac similitudine militum disciplinam, aciem que instructam nobis in memoriam reuocat.

τὰς δ' ὡς αἰπόλιον πλατὲ ἀγῶν αἰπόλοι ἀνδρες
ἔῃα διακρίνωσιν, ἐπεὶ κε νεμῶ μιγῶσιν.
ὡς τὰς ἠγεμόνες διεκίσμεον ἔνθα καὶ ἔνθα,
ὕσμίνην δ' ἰέναι.

Hos autem, vt greges magnos caprarum caprarii facile distinguunt, postquam in pascuis commixti sunt:

Sic hos ductores sui in ordines redigebant huc et illuc, vt ad praelium irent.

Quibus imaginibus sigillatim ponderatis, luculenta perspicimus ratione, quantum valeat imaginatio Homeri, quæ res absentes, reuocatis sensationibus præteritis, viuis vocibus exprimit. Est enim Poetis atque Oratoribus proprium imaginibus loqui, ad quas complura orationis ornamenta redeunt. Nihil igitur efficacius, præstantissimum exemplis Poetarum, imaginationis indolem illustrat.

§. III.

Gradus
imaginatio-
nis.

Quo capiamus melius, clariusque percipiamus mirum Phantasiæ discrimen, in mortalium ingenii reperiendum, principia generalia, quibus hæc dissimilitudo facultatis imaginandi nititur, præmunienda nobis videntur. Quo spectant imaginationis gradus, tanto studiosius obseruandi, quanto breuius plerumque a Philosophis ponderantur. Ordiamur a sensationibus, imaginum fundamentis, quarum

quarum discrepantia imaginationis gradus ad liquidum perducit. Obuerlantur nobis in sensationibus res praesentes, quae organa sensoria mouent, nec tamen eodem gradu instrumenta sentiendi afficiunt, sed, pro rei sentiendae varietate, modo fortius percellunt sensus, modo lenius. Hinc existit discrimen quoddam inter sensationes, quarum aliae sunt clariores, obscuriores aliae. Quae differentia sensationum nos ad imaginationis gradum ducit, quo Phantasiae claritas a sensationis lumine pendet. Re enim clarius percepta, organa sensoria mouentur acrius, quibus vehementius tactis, impressio diutius durat, insinuatque rem perceptam cerebro tenacius, ut faciliori negotio, simili exorta sensatione, redeat pristina, clarius percepta. Animus vero, facultate nexum repraesentandi praeditus, hac potissimum ratione nos de veritate huius imaginationis gradus reddit certiores, quod in sensationibus clarius perceptis plures maioresue nanciscitur notas, quibus efficitur, ut frequentius perceptiones praesentes occurrant, quae similitudine cum praeteritis cohaerentes, rem absentem facilius reuocant. Quamuis vero haecenus disputata viam nobis pandant ad varios imaginationis effectus melius enodandos, in aptiorem tamen occasionem reseruanda putamus, in gradibus imaginationis determinandis hic solum occupati. Quemadmodum efficacia Phantasiae a claritate sensationis pendet, sic imaginationis gradum crebriores vnus rei sensationes, saepius denuo repraesentatae, mirum in modum augent. Si enim vnam eandemque rem repetitis vicibus sensibus propono, maiorem claritatis gradum nanciscitur sensatio. Quid igitur mirum, imaginandi quoque vim vividiorum inde reddi, cum sensationis gradum sequatur. Sicut vero crebrior sensatio perinde atque ima-

ginatione Phantasiae vim mire iuuat, sic sensus iucunditatem frequentius repetita sensatio minuit. Quae enim sentimus saepius, quamuis sint iucunda, taedium pariunt, quae rarius, voluptatem excitant, tanquam noua. Hinc peripicimus, cur variatio tantopere delectet, et in literis excollendis, et in exercendis voluptatibus, sedulo coercenda a literarum amatoribus, ne in campo scientiarum latissimo, omnibus immorantes breuius, paucis diutius, gloriam impediunt insignem, quam ex vna scientia, recte exculta, reportarint. Summa Dei sapientia hanc animi indolem mortalibus bono consilio dedit, ne iis, qui aduersa premuntur fortuna, omnis iucunditatis sensus desit, et diuites, gaudiis circumfluentes, nimium delectentur bonis. Homines enim mediocri fortunae plus interdum gaudii ex bono rarius percepto hauriunt, quam abundantes deliciis, quas, quotidiano voluptatum vsu languidi, in bonorum cumulo non sentiunt. Ne vero a scopo recedere videar, nouum imaginationis incrementum prioribus addam. Interdum res aequae clare sentimus, sed diuerso tempore, vt altera sensatio recentior sit, antiquior altera. Hic recentior sensationis imaginatio supprimit antiquioris imaginem, propter maiorem recentioris ex attentione maiore efficaciam, et debiliorem antiquioris indolem, sicut sensatio fortior debiliorem quoque pellit. Nullum igitur dubium est, quin ea fortius imaginemur, quae recentius sensus nostros perculerunt, quam, quae antiquius. Animi vero commotiones, sicut magnam in hominis mentem vim habent, sic sensationibus se immiscentes, phantasiae quoque potentiam altius extollunt. Quo vehementior enim est affectus, siue gratus, siue ingratus, cum re, sensibus percipienda, coniunctus, hoc maior imaginationis gradus. Diu enim recordamur

dantur iniurias, ab aduersariis nobis illatas, diu-meminimus bona, ab amicis in nos collata, claro documento, nos facili negotio reuocare ea, quae cum affectu senserimus. Nec mirum hoc videbitur ei, qui secum ponderat concitationis animi naturam, cuius vehementia non mentem modo turbat, omnemque saepius repellit rationem, sed ipsum corpus variat, mutato sanguinis circulo, pro varia affectus indole. Sensationes igitur, motibus his turbulentis iunctae, non possunt non fortiores esse sensibus, his animi iactationibus liberatis. Acriores vero sensuum perceptiones viuiores quoque animo imagines sistunt. Experientia quemlibet docet, in somniis animum viuidius imaginari, quam nobis vigilantibus. Hic philosophus rationes studiosè anquir, nec laboris illum poenitet, in nouo phantasiae gradu inde declarando. Quiescunt enim in somno sensus externi, quorum vehementia nobis vigilantibus imaginandi vim obscurat, quia sensationes clariiores sunt phantasmatis, propter motum in organa sensoria. Quis igitur est, qui non colligat inde nouum imaginationis incrementum, ex absentia operationis sensuum externorum. Hinc perspicimus monitum Quintiliani, *) qui in studiis secessum in loca amoeniora, in nemora syluasque dissuadet, a multis probatum, quod illa coeli libertas, locorumque amoenitas, sublimem animum et beatiorem, ac foecundiorum spiritum parent. Pulchre enim praecipit, sylvarum amoenitatem, praeterlabentia flumina, et inspirantes ramis arborum auras, volucrumque cantus, imò ipsam late circumspiciendi libertatem, ad se trahere, vt remittere potius voluptas ista videatur cogitationem, quam intendere. Suadet potius silentium noctis, clausum cubiculum,

*) Institut. Orator. Lib. X. Cap. III.

lum, Demosthenis exemplo, qui se in locum, ex quo nulla exaudiri vox poterat, et in quo nihil prospici posset, recondebat, ne aliud agere mentem cogere oculi. Sensus igitur externi phantasia impediunt, quibus cessantibus, crescit imaginatio, remoto eius palmario impedimento. Ipsa cerebri natura, omni Physicorum attentione dignissima, nobis suppeditat occasionem, nouum subiiciendi prioribus imaginationis incrementum, quod in subtiliore vel crassiore cerebri indole rationem habet, ut tanto viuudior sit imaginatio, quanto cerebrum mollius. Spiritus enim animales in mollius cerebrum irruunt aerius, ut inde vehementior in cerebro impressio existat, cui viuudior quoque animi repraesentatio respondeat, necesse est. Conquisitis uero rationibus graduum imaginationis ex sensationum natura, breui tantum complectemur uariam phantasiae efficaciam in homine, qui facultate imaginandi, mox excellentiore, mox debiliore, a summo Numine est exornatus, pro uariatione ingenii excellentia, a Deo multimoda arte distributa, ut unicuique pro suo felicitas constare possit ingenio. Hic ei tribuimus maiorem imaginationis excellentiam, qui plura, obscurius percepta, rarius renouata, antiquius sensa, praesentibus externis sensibus et perceptionibus hererogeneis, cum sensatione antecedente coniunctis, ab omni mentis concitatione inter sentiendum liber, nihilo tamen secius uiuide sibi repraesentat, quam ei, qui enumeratas sensationum uirtutes, in aequo focuendo cum priore imaginationis gradui, in subsidium vocare cogitur. Quam phantasiae discrepantiam, haecenus delineatam, Poetarum carmina in dulci ponunt monimento, ut nos poenitere nequeat, Sapphus Odam eunt Horatio comparasse. Sappho, insignis illa Poetria, amoenissimi saphici carminis inuentrix, ex ipsa

ipſa verſuum ſtructure iucundi, amoris furorem, ardente imaginationis igne, aemulationis vehementia inflammato, depingit, vt omnium animos admiratione percellat. Liceat apponere ſummi carmen artificii iam a Longino iudicatum, Sect. X.

Φαίνεται μοι canit κῆνος ἴσος θεοῖσιν
 Ἐμμεν' ἢ μὲν, ὅστις ἐναντίος τοῖς
 Ἰζάνει, καὶ πλάσιόν ἀδὴ Φωνῆς
 σὰς ὑπακοίαι,

Quae laus Catullo tum interprete, tum imitatore, hanc in ſententiam concipitur :

Ille mi par eſſe Deo videtur,
 Ille, ſi fas eſt, ſuperare Diuos,
 Qui ſedens aduerſus identidem te
 Spectat et audit.

Diffentiunt quidem eruditi, quis fuerit ille, quem Sappho tanto amore ſit amplexa, vt illum Diis parem iudicet, qui poſſit eius conſuetudine vti. Sed verofiſſima ratione Phaon fuit, cuius amorem anxie quaefiuit, nec tamen inuenit. Quantam enim aemulationem ſequentia verba produunt.

Καὶ γελῶν ἰμερόεν. τό μοι τῶν
 Καρδίαν ἐν σῆθεσιν ἐπτάρασεν.
 Ὡς γὰρ ἴδω σε, βροχέως με Φωνῆς
 δυδέν' εἴ' ἔκει.

Dulce ridentem, *pergit Catullus*, miſero quod omnes Eripit ſenſus mihi. nam ſimul te, Lesbia, aſpexi, nihil eſt ſuper mi, *Quod loquor amens.*

C

Verbis

Verbis exprimerè nequit Sappho mentis furòrem, in quem amor eam coniecit, lingua obmutescit, oculi micant, tinniunt aures, frigidus sudor occupat totam, halitum non amplius emittit, mortem videt

Ἄλλὰ καμμέν ἡλῶσ' ἑάγ'. ἐν δὲ λεπτόν
 Αὐτίκα χροῖ πῦρ ὑποδεσμάκεν.
 Ὀππάτεσσιν δ' ἔδεν ὄρημι, βομβεῦσ'-
 ἐν δ' ἀκοαί μοι.

Lingua sed torpet; tenues sub artus
 Flamma dimanat; Ionitu suopte
 Tinniunt aures; gemina teguntur
 Lumina nocte.

Καθ' ἰδέως ψυχρὸς χέεται, τρόμος δὲ
 Πᾶσαν ἀγρεῖ, χλωρότερα δὲ πάνας
 Ἐμὴ, τεθνάκη δ' ὄλεθ' ἰδέουσα.
 Φαίνομαι ἄπνες.

Henricus Stephanus sic interpretatur:

Manat et sudor gelidus; tremorque
 Occupat totam; velut herba pallent
 Ora; spirandi neque compos, orco
 Proxima credor.

Quis est, qui non singularem imaginationis excellentiam in hoc carmine reperiat. Sappho enim, intime commota, praecordia sua aperit, doloresque prodit, qui viscera sua fodunt. Saepius enim amavit, nec tamen amata est, sentit faevas amoris flammās, nec tamen extinguere potest, affectus vehementia sensationem comitatur, omniaque adfunt, quae

quae ignem imaginationis incendere possunt. Quid igitur mirum, maiorem phantasiae vim huic carmini inesse, quam, si Horatius miratur audacem illius animum, qui primus in mari nauigarit I. Od. 3.

Illi robur et aes triplex
 Circa pectus erat, qui fragilem truci
 Commisit pelago ratem
 Primus: nec timuit praecipitem Africum,
 Decertantem Aquilonibus,
 Nec tristes Hyadas, nec rabiem Noei

Omnia quidem colligit, quae periculum grauius reddere possunt, mentemque a tam exitioso itinere reuocare, nihilo tamen fecius imaginationis frena tantopere non emittit, quam si mulier libidinosa, amore flagrans, insaniam suam describit.

§. IV.

Sapientissimus Naturae Auctor corpus nostrum mortale immortali animo tam arcto iunxit vinculo, vt praecipua mentis nostrae agilitas in exercendis facultatibus e felici corporis, morbis liberati, indole pendcat. Quotidiana enim experientia quemlibet reddit certiore, mentem nostram liberius feliciusque in cogitando versari, quando corpus, cuius ministerio animus indiget, nullum sentit dolorem, quando cerebrum, animae sedes, nullis exagitur motibus spirituum

*Dependentia
 imaginationis
 a corpore.*

tuum animalium inordinatis, quando membra sunt agilia, omniaque in machina illa praestantissima sic adornata, vt iunctis viribus mentis desideria ad exitum perducant. Deploranda quidem mortalium indoles, cui non semper licet esse tam felici, vt corpore valeat, nec vllam habeat occasionem, de fragili corporis compage conquerendi. Omnes enim in exiguum tantum aevi gignimur, omnes caducam mortalium naturam experimur. Cum igitur ingenii fecunditatem corporis sanitas apprime iuuat, non omnia momenta Musis sunt amica, non omnia temporis interualla excogitandis doctrinis apta, sed interdum etiam praestantissima ingenia sterilitatem sentiunt, instar fertilis agri, qui non semper dat prouentus, sed interdum quiescit. Hoc accidit praecipue Poetis, qui non quouis tempore fecundo spiritu agitantur, sicut egregie monet *) Batteux, sed certis tantum momentis enthusiasmo poetico inflammantur. Les génies, inquit, les plus féconds ne sentent pas toujours la présence de Muses. Ils éprouuent des tems de sécheresse et de sterilité. Ilya des momens heureux pour le génie, lorsque l'ame enflammée comme d'un feu divin, se représente toute la nature; et répand sur les objets cet esprit de vie, qui les anime, ces traits touchans, qui nous seduisent, ou nous ravissent. Quis igitur dubitat, cum mentis sagacitas in corporis alacritate rationem habeat, quin phantasia quoque variae corporis dispositioni sit subiecta. Primordia enim capit imaginatio a sensationibus, quarum claritas multum pendet e sentiendi instrumentis sanis et apertis. Quae sensuum perceptiones ad cerebrum nostrum, tanquam sensorium commune, celerrimo motu

neruo

*) Des beaux Arts reduits a un même principe. Chapit. IV.

neriorum efficacia propagantur. Quod, nisi ab labe alienum et remotum est, imaginandi vim non potest non vehementissime remorari. Ne quid dicam de succo nerueo, seu, ut cum veteribus loquar, de spiritibus animalibus, subtilissimis sanguinis particulis, continuo motu agitatae, qui, sicut ad sanitatem corporis faciunt plurimum, sic in cerebrum mox vehementius, mox lenius irruentes, idearum sensualium lumen nunc augent, nunc minuant, magnamque ideo in phantasiam vim habent. Luculenta quoque ratione vim corporis in facultatem imaginandi ex alimentis colligimus. Quod si corpus nostrum nimia ciborum copia oneramus, reddimur inepti ad negotia nostra peragenda, nec literis, animi alimentis, libere possumus nauare operam. Phantasia nostra languescit, cerebro stomachi vaporibus impleto, iudicium obtusum, ingenium stupidum, nos somniantibus reddit similiores. Quinimo toto corpore animoque torpemus. Nec vero omnia alimenta mentis nostrae aciem obtundunt, fluida praesertim, ad quae vinum pertinet, alacriorem reddunt in plerisque hominibus phantasiam. Extant enim Poetae, qui praestantissima in ebrietate, aut morbis acutis elaborarunt carmina. Mirabilia sane exempla videbuntur iis, qui phantasiae dependentiam a corpore nunquam ad limam reuocarunt. Philosophus vero, cuius mens indagandis rerum rationibus alitur, arctum corporis et animi vinculum sub examen vocat, faciliq; negotio detegit rationem in efficaciore spirituum animalium operatione, quae phantasiam, sicut iam supra monuimus, reddit excellentiorem. Ex ebrietate igitur discimus, quantum valeat corpus in mutantis, tum in melius, tum in deterius, animi functionibus. Affectus praesertim, propter maiorem imaginationis vim

tunc concitantur acrius. Quod cognitum nobis ac perspectum redditur in ira, vehementi sane affectu, qui hominem in furorem atque insaniam rapit, totumque corpus variat. Quanto enim furore ebrius, cholericus praesertim temperamento praeditus, iraque incitatus in aduersarium suum irruit, exaestuante ab imis praecordiis sanguine, micantibus oculis, horrenda facie, magnas minas agente, stridens dentibus aggreditur hostem, gemitus mugitusque edit, leoni ad praedam eunti similior, quam homini. Quos mirabiles ebrietatis effectus Horatius *) iucundo carmine exprimit, probe gnarus, corporis dispositionem se in animum interdum insinuare, mentisque indolem prodere. Canit enim

Quid non ebrietas designat? opera recludit.

Spes iubet esse ratas, in praelia trudit inertem:

Sollicitis animis onus eximit, addocet artes.

Fœcundi calices quem non fecere disertum?

Contracta quem non in paupertate solutum?

Nec veteribus haec dependentia facultatis imaginandi a corpore plane fuit incognita. Cuilibet enim affectui singularem corporis partem assignarunt, ut irae stomachum, ficut ex Horatio **) quoque discimus, qui furentem irae naturam egregie delineat:

Tristes

*) Epistolarum I. Epist. V. v. 16.

**) Carmin. Lib. I. Od. XVI. v. 9.

Tristes vt irae: quas neque Noricus
 Deterret ensis, nec mare naufragum,
 Nec saeuus ignis, nec tremendo
 Iuppiter ipse ruens tumultu.

Sedem designat iracundiae, quam Prometheus, in homine
 formando, stomacho appofuerit :

Fertur Prometheus addere principi
 Limo coactus particulam vndique
 Defectam, et infani Leonis
 Vim stomacho adposuisse nostro

Persequitur tristes irae effectus in societate humana.

Irac Thyesten exitio graui
 Strauere, et altis vrbibus vltimae
 Stetere caussae, cur perirent
 Funditus, imprimeretque muris
 Hostile aratrum exercitus in solens.

Mirum videbitur nonnullis, me ab ira ad phantasia[m] argu-
 mentari, quae tamen magnopere inter se discrepant. Lar-
 gior differentiam, sed arctissimo tamen vinculo animi com-
 motio atque phantasia inter se cohaerent. Vehementia
 quippe imaginationis inflammat animi concitationem. quo
 viuidius enim nobis imaginamur sceleratorum in nos con-
 uicia, eo acrius iis irascimur. Plura in hanc sententiam
 non coaceruabo, breuitatis studio, quamuis multa adhuc su-
 per sint

per sint momenta, velut morbi acriores, somnia, e quibus hanc dependentiam euincere possumus. Transeamus potius ad aequae fecundam doctrinam de regimine imaginationis in corpus, quod interiores animi recessus recludit, vt neminem poenitere possit, in doctrina tam abscondita omnem intendisse mentis aciem.

EXPLICIT COMMENTATIO PRIMA.

Pon Tid 84, Fk (1/2)
vd 18

ULB Halle 3
004 776 372

f

Sb

mo

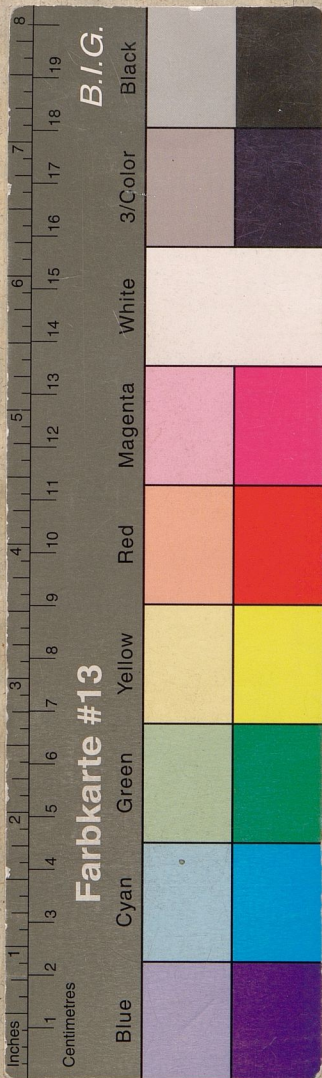

FK. 135
81

DE
MIRABILI PHANTASIAE VARIETATE
E POETIS

COMMENTATIO PRIMA

QVAM

PRAESIDE

IOANNE FRIDERICO
HILLERO

PROF. POES. ORD. ET ALVMN. ELECTOR. EPHOR.

ATQVE ORD. PHIL. H. T. DECANO

DIE XVII. MARTII A. CIPISIP DCCCXLVI.

PROPONIT

AVCTOR

M. MATTHIAS AVGVSTVS HASIVS

VITEMBERGENSIS.

VITEMBERGAE

EX OFFICINA GERDESIANA.

